

ROMII DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. XIX-LEA. ASPECTE STATISTICE ȘI DEMOGRAFICE

Ioan Bolovan

De aproape o mie de ani, imaginea livrescă a Transilvaniei, precum și realitatea demografică propriu-zisă, este cea a unui mozaic etnic și confesional. Alături de români, populația nu doar cea mai veche dar și cea mai numeroasă a provinciei, s-au așezat de-a lungul secolelor și au trăit - uneori împreună, alteori paralel - multe alte neamuri: maghiari, germani, sârbi, evrei, romi, slovaci, bulgari, armeni, ruteni, cehi ș.a. Începînd cu perioada statistică, respectiv cu mijlocul secolului al XIX-lea, românii dar și aceste etnii au fost periodic recenzate pentru ca autoritățile să cunoască exact potențialul uman al provinciei. În comunicarea de față ne vom opri doar asupra evoluției demografice a romilor din fostul Mare Principat Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (considerațiile noastre nu au în vedere Banatul, Crișana și Maramureșul).

Prezența acestei populații continuă să rețină atenția nu numai a istoricilor, etnografilor, filologilor, dar și a politicienilor și a autorităților. Colaborau la menținerea unui asemenea interes mai mulți factori printre care amintim: problema încă destul de controversată la acea vreme a originii și sosirii romilor în Europa, respectiv în Ungaria și Transilvania, modul lor de viață, relațiile cu băștinașii etc. În primul deceniu după revoluția de la 1848-1849, în

condițiile centralismului din perioada neoabsolutistă, s-au consemnat câteva inițiative polițienești împotriva romilor, dar și tentative - particulare și locale - prin care se urmărea "civilizarea" acestei populații și o integrare cât mai deplină în societatea transilvăneană¹. După realizarea dualismului austro-ungar în 1867, autoritățile de la Budapesta au luat o serie de măsuri legislative și polițienești, adeseori cu caracter punitiv la adresa romilor: combaterea vagabondajului și limitarea circulației șetrelor, interzicerea cerșitului și întărirea ordinii publice în fața delictelor diverse comise de membrii acestei comunități etnice. Așa cum au sesizat specialiștii, politica față de romi a fost în comitate și în general la nivelul țării una represivă².

Factorul cantitativ a fost un element deloc neglijabil care a impus, mai ales la sfârșitul secolului al XIX-lea investigarea atentă a problemei romilor, datorită ponderii lor în ansamblul populației Transilvaniei prin situarea acestei minorități pe locul 4 în cadrul componenței etnice a provinciei. Astfel, la mijlocul secolului al XIX-lea, cu ocazia recensământului efectuat în anii 1850-1851, numărul romilor din Transilvania a fost de 78.884, reprezentând 3,82% din totalul populației, după români care constituiau 59,4%, maghiari 26% și germani 9,3% (ne referim aici, așa cum am mai precizat, doar la teritoriul Marelui Principat Transilvania)³.

Trebuie să menționăm faptul că romii apar ca etnie distinctă în rubricile recensământului realizat de către autoritățile administrative habsburgice. Fiecare individ era liber să-și declare naționalitatea așa cum rezultă din instrucțiunile oficiale difuzate recenzorilor și dregătoriilor locale: "În rubrica *Naționalitate* trebuie să se pue naționalitatea fiecărei persoane din patrie, țină-se cea mai mare parte din sat de aceea sau ba. De temeiul înscrierii năciunălițăii la

cei maioreni (majori-IB) are a sta propria lor arătare, iară la minoreni (minori-IB) naciunalitatea părinților săi. Pozițiunea se face numai cu o vorbă, spre esem(plu) romănu, unguru, sasu, armeanu, italian, boemu (romi-în epocă se utiliza frecvent acest termen de *boemi* pentru a-i desemna pe membrii acestei etnii-IB) și(I) al(tele)”⁴. Acest recensământ permite cunoașterea numărului de romi pentru fiecare localitate din provincie, remarcându-se sate fără nici un rom și altele cu un număr semnificativ de locuitori aparținând acestei etnii. Deoarece recensământul din 1850-1851 s-a desfășurat în cadrul administrativ teritorial instaurat după revoluție, cel a 5 districte militare cu mai multe zeci de circumscripții și cercuri, vom prezenta numărul romilor din Transilvania conform organizării administrativ teritoriale actuale, luând în considerare doar acele județe actuale care au făcut parte integral la 1850-1851 din fostul Principat Transilvania: Alba, Bistrița Năsăud, Brașov, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sălaj, Sibiu.

Cei mai mulți romi trăiau la 1850-1851 pe teritoriul actualului județ Mureș (16.247), ei reprezentând 6% din populația totală a județului. Deși în județul Sibiu erau numeric mai puțini, doar 14.477, proporția romilor la mijlocul secolului al XIX-lea era de 6,63%. Urmău apoi Brașovul cu 10.019 (5,04%), Alba 8.645 (3,61%), Cluj 8.189 (3,43%) etc. (vezi Anexa I). Se remarcă o concentrare mai mare a acestei comunități în zona sudică a Transilvaniei, de unde se deschide o linie de continuitate prin Câmpia Transilvaniei spre județele din centrul și nordul provinciei unde însă ponderea romilor nu mai este așa de mare. Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, autoritățile s-au preocupat să-i sedentarizeze pe romii nomazi, așa se explică de ce la

recensământul din 1850-1851 existau în Transilvania mai puțin de o treime de localități în care nu se aflau nici un rom. Aceștia au devenit în prima jumătate a secolului al XIX-lea o "componentă a peisajului uman al așezărilor transilvănene. S-a produs o distribuire a țiganilor în întreaga țară, în toate zonele și în aproape toate așezările, indiferent care era etnia preponderentă"⁵. În ceea ce privește răspândirea romilor în mediul rural și urban, constatăm o prezență modestă în orașele mari (fostele orașe libere regești), de cele mai multe ori romii fiind localizați în suburbii și satele învecinate. Astfel, în Cluj-Napoca ponderea romilor a fost de 2,7%, în Brașov de 3,1%, Târgu Mureș 3,1%, Bistrița 3,15%, Sibiu 3,63% etc. În unele orașe mai mici s-au întâlnit situații în care ponderea romilor era ceva mai mare, de exemplu în Dumbrăveni 13,35%, Făgăraș 8,04%, Beclean 10,93%. Nici în mediul rural distribuția romilor nu era uniformă. Dincolo de faptul că în aproape opt sute dintre unitățile de habitat rural (din cele 2.605 sate și 49 de predii înregistrate la 1850-1851) nu s-a consemnat nici un rom, existau sate cu o pondere foarte scăzută a acestei comunități (între 0,1-5%), dar și localități unde romii reprezentau circa un sfert din totalul populației așezării: Nou (com. Roșia, jud. Sibiu) cu 30,3%, Albești (jud. Mureș) cu 23,8%, Bahnea (jud. Mureș) 23,93%, Rugăsești (com. Cășeiu, jud. Cluj) 22,24%, Hosman (com. Nocrich, jud. Sibiu) 22%, Sânpetru de Câmpie (jud. Mureș) 21,97%, Arcalia (jud. Bistrița Năsăud) 19,67% ș.a.m.d.⁶

O situație demografică exactă a romilor din Transilvania nu mai avem până la sfârșitul secolului al XIX-lea, deoarece în rubricile recensământurilor din 1857, 1869-1870, 1880 și 1890 ei nu au mai figurat ca etnie distinctă. Abia în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea s-a realizat o nouă evidență

a acestei etnii. Cu prilejul recensământului din 1893, efectuat de către autoritățile maghiare special pentru această comunitate etnică, numărul romilor din Transilvania a fost de 105.034, reprezentând 4,67% din totalul populației recensate la 1890⁷. De remarcat că în întreaga Ungarie romii reprezentau abia 1,80% din populația înregistrată la 1890, deci Transilvania era una dintre provinciile cu o densitate mai mare a acestei comunități, comparativ cu alte zone⁸. Menționăm că numărul romilor enunțat anterior se referă doar la teritoriul fostului Principat Transilvania, care după încheierea dualismului a fost reorganizat în mare în cele 15 comitate care compuneau în epocă ceea ce era denumit în publicațiile statistice *Királyhágontúl* sau *Erdély*. În cele ce urmează ne propunem să realizăm o evaluare cantitativă și calitativă a recensământului romilor din 1893, după știința noastră unicul de o asemenea factură realizat înainte de Primul Război Mondial în Ungaria. El a fost conceput și organizat la solicitatea Ministerului de Interne de către Institutul Central de Statistică din Budapesta și s-a desfășurat cu concursul autorităților administrative locale, înregistrându-se doar populația romă existentă la 31 ianuarie 1893. Precizăm că au fost recenzați atât cei ce s-au declarat ei înșiși romi, cât și cei considerați de către autorități și opinia publică din localitate ca aparținând acestei etnii. Scopul recensământului era cunoașterea exactă a numărului și situației romilor din Ungaria pentru a se putea elabora o politică adecvată în vederea limitării vagabondajului, a sedentarizării romilor încă nomazi și a integrării lor cât mai firesc în structurile de civilizație locale⁹.

Așa cum am mai arătat anterior, numărul romilor din cele 15 comitate ardelene a fost de 105.034 (vezi Anexa II), reprezentând 4,67% din totalul populației, în timp ce în toată Ungaria (cu excepția Croației) numărul lor a fost de 274.940

(1,80%)¹⁰. Apare evidentă ponderea mai mare pe care au avut-o romii în ansamblul populației Transilvaniei comparativ cu restul Ungariei dualiste. Scopul materialului de față nu este de a explica aceste diferențe; de altfel, romii s-au așezat în acele teritorii unde organele administrative locale i-au șicanat mai puțin, unde proprietarii de moșii aveau mai multă nevoie și de munca lor, unde populația a fost în general mai tolerantă. De aici, diferențele specifice între cum au privit fiecare comitat sau comună în parte pe romii¹¹. Revenind la numărul total al romilor ardeleni (105.034), dintre aceștia un număr de 97.235 au fost romi stabili (reprezentând 92,6%), 5.925 au fost romi ce rezidau pentru o perioadă mai lungă într-o anumită localitate (5,6%), iar 1.874 erau romi călători, vagabonzi sau, cum li s-a mai spus în epocă, șetrari (reprezentând 1,8% din totalul populației rome). Conform statisticilor, la o satră reveneau în medie 8 persoane la sfârșitul secolului al XIX-lea¹². Intenția noastră este de a analiza în acest material doar componentele demografice calitative ale romilor stabili, deoarece aceștia erau cei mai apropiați de modul de viață și statutul populației majoritare.

Înainte de toate, trebuie enunțată extinderea spațială a romilor stabili. Prezența lor la 1893 a fost înregistrată într-un număr de 1.959 de localități, reprezentând 82,5% din totalul așezărilor ardelenice. Celelalte localități fără romi stabili erau distribuite aproximativ egal în funcție de condițiile geografice, neexistând diferențe mari între zonele de munte, deal sau câmpie. Proporția cea mai mare de romi s-a întâlnit în comitatele Târnava Mare (9,97%) și Târnava Mică (6,74%), în schimb cea mai redusă în comitatele Solnoc Dăbâca (2,37%) și Ciuc (2,05%). Se poate observa că romii s-au stabilit în așezările transilvănene fără a ține seama, cu predilecție, de preponderența vreunei etnii în localitatea sau

zona respectivă.

Romii stabili au fost consemnați deopotrivă în mediul rural și urban, așa cum s-a remarcat și la 1850-1851. Astfel, între orașele cu consiliu care erau în general așezări urbane mai modeste, proporția cea mai mare s-a întâlnit la Vințu de Sus (Unirea), respectiv de 12,2%; apoi o prezență medie regăsim la Hațeg (10,5%), Dumbrăveni (10,3%), Cojocna (8,3%) etc. O pondere mai mică s-a întâlnit în orașele mari cu statut de municipiu: Târgu Mureș (3,7%), Cluj (2,5%) etc. În general, în orașele mari, prezența romilor a fost semnalată mai târziu, fiind mai greu tolerați de către autorități și de restul populației orașenești. Pe de altă parte, nici romii, prin îndeletnicirile lor specifice, nu aveau foarte multe posibilități de a-și asigura existența într-un asemenea mediu. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, concurența produselor industriale din orașe a influențat situația romilor eliminând treptat meșteșugurile lor tradiționale și pauperizându-i într-o foarte mare măsură¹³.

Din cele 1.959 de localități ardelenice cu romi stabili, într-un număr de 646 (reprezentând 33%), romii au locuit cu totul separat de restul locuitorilor, în spațiul de la marginea satelor. Încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, politica absolutismului luminat promovată și în Transilvania de către Maria Tereza și Iosif al II-lea a încercat să limiteze vagabondajul romilor și să-i mențină în așezări stabile¹⁴. Romilor li s-a permis să-și facă bordeie și case în apropierea satelor, inclusiv să posede pământ. S-a ajuns astfel la 1893 ca un număr de 2.040 romi să dețină grădini cu o suprafață de 261 iugăre, ceea ce nu era foarte mult dar evidenția dorința reprezentanților acestei etnii de a se integra în comunitățile în care trăiau și de a dobândi același statut și mod de viață cu populația majoritară.

Într-un număr de 1.095 de localități cu romi stabili (55,9%), membrii acestei etnii au trăit amestecați cu ceilalți săteni, iar într-un număr de 218 așezări (11,1%) casele romilor au fost situate atât la periferie cât și amestecate printre locuințele populației majoritare. Așezarea romilor în interiorul satelor s-a făcut, de cele mai multe ori, abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea prin imigrare, iar locuințele lor se apropiau cel mai bine de ale celorlalți săteni. Numeroși romi au locuit în case construite fie din piatră, lemn sau chirpici (aproximativ 71% din totalul celor stabili). Un număr de 25.821 romi trăiau în bordeie și cocioabe (26,5%), 1.662 se adăposteau în bordeie subpământene și vizuini (1,7%) și doar 622 mai trăiau încă în corturi (0,7%). Majoritatea izvoarelor istorice lasă să se înțeleagă faptul că, în general, coabitarea dintre romi și ceilalți locuitori ai satelor a fost pașnică. Fiind stabili, contactul romilor cu populația majoritară s-a permanentizat, favorizând integrarea acestei minorități în viața colectivă a așezărilor. Cu toate acestea, nu o dată, prezența unor romi într-unul sau altul din satele ardeleni se făcea simțită prin manifestări ce distonau cu comportamentul general acceptat de către comunitate (furturi și alte mici "găinării", beții finalizate cu certuri și bătăi cu cuțitul etc.). Astfel, în aproximativ 72,3% din localități, romii au avut un comportament apreciat de către autorități drept corect, și care nu a atras oprobriul celorlalți locuitori. În 25,4 din sate, romii s-au purtat suportabil, în timp ce în 2,3% din localități ei s-au remarcat printr-un comportament de-a dreptul scandalos. Abaterile romilor de la viața de fiecare zi au variat de la sat la sat, de la indivizi la indivizi. Uneori, faptele reprobabile ale romilor au fost sancționate de către comunitate în termeni foarte duri (așa cum s-a întâmplat ceva mai târziu în satul Șanț, județul Bistrița Năsăud, când romii,

datorită modului lor de viață, au fost obligați să-și părăsească toate locuințele din interiorul satului și să se așeze la marginea localității¹⁵.

În continuare, vom încerca să analizăm comparativ structura pe grupe de vârstă a romilor stabili și a întregii populații a Transilvaniei (vom utiliza pentru comparații datele extrase din recensământul general al populației efectuat în Ungaria în anul 1890¹⁶:

Vârstă	Romi stabili la 1893	Populația totală a Transilvania la 1890
0-14 ani	37,4%	35,9%
15-60 ani	55,1%	56%
peste 60ani	7,5%	8,1%

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deosebiri frapante nu au existat între romii stabili și populația totală a Transilvaniei, consecință logică a tendințelor de integrare treptată a celor dintâi în modul de viață al populației majoritate. Proporția mai mare a copiilor la romi (categoria de vârstă 0-14 ani) se explică în parte printr-o natalitate mai ridicată a romilor, în condițiile în care și mortalitatea infantilă era mai ridicată la aceștia. Se realiza astfel un echilibru între pierderile suferite de romi la această categorie de vârstă prin numărul sporit de nașteri. În schimb, la grupele adulți (15-60 ani) și bătrâni (peste 60 ani), s-a constatat o ușoară superioritate în favoarea populației totale a provinciei față de aceleași grupe de vârstă de la romi (își spunea cuvântul nivelul de trai mai bun, viața cumpătată, îngrijirea sănătății etc).

Dacă la repartitia pe grupe de vârstă situația a fost

aproape identică, diferențe mai vizibile au apărut însă la starea civilă a romilor adulți comparativ cu cea a populației adulte a întregii Transilvanii:

Starea civilă	Romi stabili la 1893	Pop.totală a Transilvaniei la 1890
Necăsătoriți	17,5%	20,2%
Căsătoriți	55,3%	69,2%
Căsătoriți nelegal	17,6%	-
Văduvi	8,8%	10,4%

În primul rând se remarcă ponderea mai scăzută a romilor necăsătoriți. Era binecunoscută în epocă labilitatea cu care romii încheiau (sau desfăceau) între ei căsătorii legale ori concubinaje, și acestea încă de la o vârstă relativ scăzută. Discrepanțe s-au observat și la proporția căsătoriților legali, unde diferența a fost de 14% în favoarea populației adulte din toată Transilvania. Dacă adăugăm însă la proporția romilor căsătoriți legal și pe cea a căsătoriților nelegitim (adică a perechilor care trăiau în concubinaj), atunci proporția perechilor de romi ce trăiau împreună - legal dar și în concubinaj - o depășește pe cea a populației majoritare. Se confirmă astfel aserțiunile anterioare referitoare la precocitatea vieții matrimoniale la romi. De asemenea, și proporția mai scăzută a văduviei între romi trădează aceeași propensiune a acestora pentru întemeierea de cupluri familiale (fie și pentru o durată de timp mai redusă). Deși numărul divorțurilor legal este modest atât la romi cât și în ansamblul populației totale din provincie (excepție fac sașii a căror religie era mai permisivă și mai simplă administrativ), totuși ponderea la romi a acestui segment din populația adultă este inferioară

comparativ cu restul populației. A contribuit decisiv la aceasta situația materială precară a celor mai mulți membri ai acestei etnii aflați în imposibilitate de a-și plăti taxele pentru divorț (ca dealtfel și pentru căsătorie, ceea ce explică parțial și numărul ridicat de concubinaje¹⁷). Interesant ni se pare faptul că atât la romi cât și la populația totală din provincie proporția bărbaților văduvi este mult mai mică (de aproape 2-3 ori) decât a femeilor văduve. Fenomenul s-a regăsit în epocă pe coordonate similare în întreaga Transilvanie, la toate etniile, dar și în alte spații europene, demonstrând “conservatorismul”, reticența comunităților față de recăsătorirea văduvelor, paralel cu o toleranță sporită față de recăsătorirea văduvilor¹⁸.

O diferență frapantă am remarcat în ceea ce privește gradul de instrucție al romilor adulți și al populației totale a provinciei: BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nivelul de instruire	Romi stabili la 1893	Populația totală a Transilvaniei la 1890
Știu citi-scrie	4,23%	32,87%
Știu citi	0,27%	2,06%
Nu știu citi-scrie	94,80%	65,07%
Nu pot discerne	0,70%	-

În timp ce aproximativ o treime din populația adultă a Transilvaniei a ieșit din stadiul de analfabet, având cunoștințe elementare de scris și citit, între romii stabili doar 4,2% sunt capabili să uzeze de aceste două deprinderi intelectuale. Firesc, proporția romilor analfabeți a fost de circa 95%, iar a analfabeților în cadrul întregii populații din Transilvania era de doar două treimi (mare oricum raportat

la provinciile vestice ale monarhiei sau la alte state din apusul Europei). O asemenea pondere scăzută a știutorilor de carte între romi a impus și o participare nesemnificativă a acestora în ansamblul ocupațiilor intelectuale și a profesiunilor care reclamau un nivel corespunzător de instrucție.

Recensământul romilor din 1893 a operat și o clasificare din punctul de vedere al limbii știute-vorbite. Astfel, un număr de 19.047 romi au declarat maghiara ca limbă maternă vorbită curent (reprezentând 19,58%), 39.460 au declarat romanes (țigăneasca) reprezentând 40,58%, 38.529 au declarat româna (39,60%) și 195 germana (0,2%). Dintre toți romii, știau limba maghiară 32,14%, iar propria limbă romanes doar 54,30%. Oricum, proporția celor ce cunoșteau limba romanes a fost superioară față de proporția romilor care au declarat că utilizează frecvent limba romanes ca mijloc de comunicare. De asemenea, sporit este și numărul romilor care știu ungurește, comparativ cu cei care au declarat maghiara ca limbă maternă vorbită. Pentru posibile corelații, redăm în continuare repartitia etnică a populației Transilvaniei, așa cum a rezultat în urma recensământului general din 1890: români 57,1%, maghiari 31,3%, germani 9%, slovaci 0,17% etc.¹⁹. Mărturiile de epocă au relevat faptul că romii care coabitau de multă vreme într-un sat au început să uite limba romanes, vorbind în schimb limba majorității locuitorilor. Limba proprie continua să fie vorbită mai ales de ultimii stabiliți în sat, cei care reprezentau, în optica sătenilor, "adevărații romi"²⁰.

Aspecte interesante sunt surprinse în tabelele ce prezintă ocupațiile populației rome stabile din cele 15 comitate ardelene. Așa cum era firesc, s-a înregistrat un număr foarte mare de romi care nu aveau o ocupație precisă, câștigându-și existența din diferite munci ocazionale: 39.428 persoane.

Aceștia au fost trecuți în categoria zilierilor din alte sectoare de activitate decât cel agricol. Lor li s-a adăugat și un număr redus de zilieri agricoli (366), precum și un număr de 4.411 gospodari, fără a se preciza mărimea gospodăriei. Mulți romi (12.439) practicau îndeletnicirile meșteșugărești, casnice, ceea ce corespundea prezenței lor preponderent în mediul rural unde se făcea simțită nevoia unor meșteri locali. Predominau fierarii-covacii (4.650), dată fiind importanța uneltelor și a lucrurilor făurite de ei în producția sătească. Urmează în continuare ca pondere romii care confecționau cărămidă și ciripă (1.566), lingurarii (801), căldărarii, coșarii, cizmarii etc., practic romii au fost reprezentați în număr variabil în toate meseriile casnice. Este cunoscută îndeobște aplecarea romilor înspre muzică și dans. Recensământul din 1893 a evidențiat existența a 2.112 cântăreți-lăutari, ceea ce confirmă faptul că în majoritatea satelor romii erau cei care susțineau nunțile, horele și alte petreceri din punct de vedere instrumental-muzical. Numărul romilor cu ocupații intelectuale sau administrative a fost extrem de redus (33). Dintre romii stabili care au împlinit vârsta de 15 ani, doar 2.210 au declarat că nu au nici o ocupație. Un număr de 732 persoane au recunoscut că-și câștigă existența din cerșit, 24 din ghicit în cărți, 5 din descântece și vrăjitorie, 19 din furt, iar 981 au refuzat să precizeze sursa de asigurare a mijloacelor de existență..

Lucrarea de față nu s-a dorit o incursiune amplă în istoria demografică a romilor din România. Am urmărit doar să semnalăm situația lor numerică la mijlocul secolului al XIX-lea și un izvor statistic important de la sfârșitul secolului XIX. Recensământul romilor efectuat la 1893 pentru întreaga Ungarie oferă informații variate și despre numărul, răspândirea și structura populației rome de pe cuprinsul Transilvaniei

istorice (fostul principat). Așa cum am menționat în comunicare, romii au fost răspândiți în aproximativ 83% din localitățile ardeleni, ei reprezentând 4,6% din totalul populației. Membrii acestei etnii au trăit atât în mediul rural cât și în cel urban (în special în orașele mici, târguri), însă prezența lor a fost mai vizibilă în sate. Multe caracteristici demografice ale romilor stabili de la sfârșitul secolului al XIX-lea par să fie asemănătoare cu cele ale întregii populații. Totuși, unele diferențe se pot sesiza în ceea ce privește starea civilă, nivelul de instrucție și chiar repartizarea pe grupe de vârstă. Statistica de la 1893 arată că la romii ardeleni a început un proces lent de integrare a acestora în modul de viață al populației majoritare, de eliminare treptată a tot ceea ce îi marginalizase până atunci. Așa cum s-a remarcat cu multă pertinentță într-o lucrare recentă, este evident faptul că “mai mult decât oricând în trecut, la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a produs o apropiere a țiganilor de condiția socială și ocupațională a populației majoritare. Țiganii și-au pierdut mult din specificul lor socio-ocupațional și cultural”²¹. Comunicarea noastră vine să confirme, sperăm, afirmațiile anterioare, mai ales în ceea ce-i privește pe romii stabili, care alcătuiau majoritatea zdrobitoare a acestei etnii.

Note

1 - Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, București, 1998, p. 116

2 - Ibidem

3 - *Recensământul din 1850. Transilvania*, coord. Traian Rotariu, Ed. Staff, București, 1996 p.323 -

4 - Iosif I.Adam, Ioan Pușcaș, *Izvoare de demografie istorică. Vol.II. Sec.al XIX-lea - 1914. Transilvania*, București, 1987, p. 147

5 - Viorel Achim, *op. cit.*, p. 115 sq

6 - Datele au fost prelucrate din lucrarea *Recensământul din 1850*.

Transilvania ...

7 - Magyarorszáiban 1893 január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredménye, în *Magyar Statisztikai Közlemények. Új Folyam*, 9 kötet, Budapest, 1895, tabelele sintetice 11-13

8 - Viorel Achim, *op. cit.*, p. 117

9 - *Ibidem*

10- *Magyarorszáiban 1893 január ...* (în continuare, toate referirile noastre la numărul și compoziția populației rome la 1893 au la bază datele din acest recensământ și nu vom mai preciza de fiecare dată sursa statistică)

11 - *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422-1985*, szerk. Mezey Barna, Budapest, 1986, p.21

12 - Viorel Achim, *op. cit.*, p.117

13 - *Ibidem*, p. 116

14 - Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701-1847*, București, 1981, p. 164; George Potra, *Contribuții la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, p.23

15 - Aurel Boia, Integrarea țiganilor din Șanț (Năsăud) în comunitatea românească a satului, în *Sociologie românească*, III, 1938, nr. 7-9, p. 353

16 - *A Magyar Korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei, első rész. Általános népleírás, Budapest, 1893*

17 - Aurel Boia, *op. cit.*, p. 361

18 - Sorina Bolovan, Ioan Bolovan, "Atitudini privind formarea familiei în societatea românească din nord-vestul Transilvaniei în a doua jumătate a sec. al XIX-lea", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj*, XXIX, 1989, p. 532; Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. XX*, Cluj-Napoca 1999, p. 187

19 - Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000, p. 197

20 - Aurel Boia, *op.cit.*, p. 361

21 - Viorel Achim, *op.cit.*, p. 119

Anexa I Distribuția romilor din fostul Principat Transilvania la 1850-1851, conform organizării administrative actuale

Judetul	Populația prezentă	Romi	
		Număr	%
Alba	239.085	8.645	3,61
Bistrița Năsăud	137.320	5.743	4,81
Brașov	198.571	10.019	5,04
Cluj	238.575	8.189	3,43
Covasna	113.640	3.038	2,67
Harghita	159.435	2.634	1,65
Hunedoara	204.309	6.225	3,04
Mureș	270.510	16.247	6
Sălaj	157.951	2.145	1,36
Sibiu	218.155	14.477	6,63

Sursa: *Recensământul din 1850. Transilvania*, coord. Traian Rotăriu, București, 1996, p. 322-323

Anexa II Numărul și răspândirea romilor stabili din fostul Principat Transilvania la 31 ianuarie 1893

Comitatul	Populația totală la 1890	Romii stabili		Număr total de localități	Localit. cu romii	
		Număr	%		Număr	%
Târnava Mare	135.312	13.491	9,97	125	123	98,4
Târnava Mică	101.045	6.816	6,74	118	114	96,6
Sibiu	148.738	8.784	5,90	88	85	96,5
Mureș Turda	177.860	10.398	5,84	208	187	89,9
Odorhei	110.132	5.353	4,86	136	114	90,9
Bistrița Năsăud	104.737	4.960	4,73	98	84	85,7
Făgăraș	88.217	4.022	4,55	87	76	87,3
Turda Arieș	150.564	6.275	4,16	142	121	85,2
Alba de Jos	193.072	7.675	3,97	181	157	86,7
Cluj	225.199	8.260	3,66	237	194	81,8
Brașov	86.777	3.077	3,54	24	22	91,6
Hunedoara	267.895	7.267	2,71	432	324	75
Trei Scaune	130.008	3.343	2,57	113	93	82,3
Solnoc Dăbâca	217.550	5.173	2,37	320	205	64
Ciuc	114.110	2.341	2,05	66	60	90,9
Total	2.251.216	97.235	4,3	2.375	1.959	82,4

Sursa: *Magyarországban 1893 január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredménye*, Budapest, 1895

DIE RROMA AUS SIEBENBÜRGEN IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES XIX. JH. STATISTISCHE UND DEMOGRAPHISCHE ASPEKTE

(Zusammenfassung)

Seit fast 1000 Jahren ist Siebenbürgen ein ethnisches und konfessionelles Mosaik. Neben den Rumänen liessen sich hier im Laufe der Jahrhunderte mehrere Ethnien nieder: Ungaren, Deutsche, Serben, Juden, Rroma, Slovaken, Bulgaren, Armener, Bulgaren, Rutener, Tschechen u.a. All diese Volkschaften wurden periodisch gezählt um ein besseres Kenntnis des menschlichen Potentials der Provinz zu gewären.

Vom Ende des XIX. Jh. an, wurde den Rroma ein besonderes Interesse gewidmet da ihre Anzahl relative gross war (4. Stelle innerhalb der ethnischen Zusammensetzung der Provinz). Erstmals wurden sie als eigenständige Ethnie in den Volkszählungen aufgenommen. Somit wurden 105.034 Rroma im Jahre 1893 gezählt. Davon hatten 97.235 einen stabilen Wohnsitz, weitere 5.925 wohnten für eine längere Zeitspanne an derselben Stelle und 1.874 waren Wanderzigeuner.

Die verschiedenen Statistiken (bezüglich territorieller Verteilung, sozialem Status oder Schulung) weisen darauf hin, dass ab 1893 in Siebenbürgen der Prozess der langsamen Integrierung der Rroma begann.